

מסירות נפש של יוסף ללימוד זנוכה

1. בראשית רבה (וילנא) פרשת מקץ פרשה צ סימן ג

ג [מא, מא - מג] ויאמר פרעה אל יוסף, ויסר פרעה וגו', א"ר שמעון בן גמליאל יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה, ועל פיך ישק כל עמי, גופו שלא נגע בעבירה, וילבש אותו בגדי שש, צוארו שלא הרכין לעבירה, וישם רביד הזהב על צוארו, ידיו שלא משמשו בעבירה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף, רגליו שלא פסעו בעבירה, ייתון וירכבו על קרוכין, וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו, מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא חכמה, ויקראו לפניו אברך אב בחכמה ורך בשנים, אבל נבוכדנצר טפסר טפש בחכמה ושר בשנים, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו, כלי ידים, ואת רגלו, כלי רגלים.

2. ב"ח אורח חיים סימן תרע

ואיכא למידק היא גופה קשה למה לא קבעום למשתה ולשמחה כמו בפורים. ונראה דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע (מגילה יב א) ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה ומשתה של איסור וכשעשו תשובה עינו נפשותם וכמו שאמרה אסתר לך כנוס את כל היהודים [וגו'] ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו' (אסתר ד טז) ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב לזכור עיקר הנס **אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה** כדתניא בברייתא (אוצר מדרשים [אייזנשטיין] עמ' 193 ד"ה דור) שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד.

3. מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויצא סימן ו

ילמדנו עוד רבינו מה בין חלומות הצדיקים לחלומות הרשעים, חלומות הרשעים לא בשמים ולא בארץ, שנאמר ופרעה חולם והנה עומד על היאור (בראשית מא א). וכך נבוכדנצר כתיב חלם (הוא) [חזית] ודחלני (דניאל ד ב), שלא היה לא בארץ ולא בשמים, אבל חלומות של צדיקים בשמים ובארץ, שכן אתה מוצא שאמר יוסף לאחיו הנה אנחנו מאלמים אלומים (בראשית לז ז), הרי בארץ, ובשמים מנין, שנאמר הנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי (שם שם / בראשית ל"ז ט), וכן באבינו יעקב ויחלום והנה סולם [מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הרי בשמים ובארץ].

4. בית הלוי בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק יא

(יא) ויקנאו בו אחיו. הנה בחלום הראשון כתיב ויוסיפו עוד שנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו, נאמר בו שנאה שנתוסף להם עליו שנאה, ובחלום השני נאמר ויקנאו בו אחיו, חלקם הכתוב, דבראשון היה שנאה ובשני היה קנאה. והענין דבחלום הראשון נאמר לו שיהיה גדול מאחיו בעושר ובהצלחת עוה"ז ואחיו יהיו נצרכים לו ללחם ולפרנסה וע"כ הראו לו החלום בתבואה שהיו מאלמים אלומים ואלומתו קמה ואלומתם השתחוו לאלומתו, דזה מורה על פרנסה ומזונות שיהיו נצרכים לו. אבל בחלום השני הראו לו יתרונו עליהם בעיני רוחניות וכמו שאמר והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי, אשר השנים עשר כוכבים רומזים על סדר הנהגת העולם המונהג בסדרן של י"ב מזלות אשר הוא יהיה המרכז לכל י"ב כוכבים וצדיק יסוד עולם. והנה מעלת העושר והצלחות הגופניות אינן מעלות נוספות בעצם האדם כי לא נתוסף על ידם שום מעלה בעצם אל העשיר יותר מהעני ואינם רק מעלה שכנית אבל בעצמותם העשיר והעני שוים, וכבר ידוע מאמר העולם שאומרים על חבריהם אשר הוא עשיר יותר ממנו, תתבייש תיבתי מפני תיבתו וכיסי מפני כיסו אבל אני לא אתבייש ממנו. **אבל במעלות הרוחניות והם תורה ועבודה כל מי שהוא גדול מחבירו נתוסף העילוי בעצם האדם דהצדיק נתעלה בעצמו יותר ונעשה בעצם בחינה אחרת מזולתו. וע"כ בחלום**

הראשון אמר תסובינה אלומותיכם ותשתחוינה לאלומתי, לא אמר שהם משתחיים לו דבזה לא נתוסף בו מעלה עליהם רק שהאלומה שלהם השתחוו לאלומה שלו, וזהו ממש כמאמר העולם הנ"ל. אבל בחלום השני המורה על יתרונו ברוחניות אמר ואחד עשר כוכבים משתחיים לי, שהוא בעצמו נתעלה עליהם. וע"כ בחלום הראשון לא נאמר בו קנאה כלל כי הם לא רצו למלוך אחד על חבירו וצדיקים כמוהם לא יקנאו בעושר ובהצלחת עוה"ז, רק שנאו אותו על שחושב שהם יצטרכו למזון והוא ימשול בהם. אבל בחלום השני שמורה על יתרונו ברוחניות לא נאמר בו שנאה כי לא שייך בזה שנאה רק קנאה על יתרונו עליהם דהיא קנאה המותרת וכמו שאמר הכתוב (משלי כג) אל יקנא לברך בחטאים כי אם ביראת ה'.

5. חומת אנך בראשית פרשת וישב אות ו

והנה אנחנו מאלמים אלומים. ב"ר אמר ר' אחא עתידים אתם להעלי' עלי דברים לפני אבא לומר חיה רעה אכלתהו ומאן קאים לי משתוקיאת דאימא עכ"ל ולפי פשוטו אפשר לומר כמשד"ל חיה רעה אכלתהו על אשת פוטיפר. והנה רחל אמנו ע"ה בהיותה אהובה ליעקב מאד והיא גם היא אהבתהו מאד וזה לה שבע שנים מיוחדת ליעקב אע"ה ובתוקף תאותה כבשה יצרה ושתיקה כשהכניסו לאה במקומה ומסרה הסימנים שלא לביישה וזכות זה עמד ליוסף הצדיק ע"ה בנה שהיה לו כח לכבוש יצרו ונמנע מלחטוא באשת פוטיפר וז"ש עתידים אתם לומר חיה רעה אכלתהו והיינו על אשת פוטיפר ומאן קאים לי לכבוש יצרי מחיה רעה זו משתוקיאת דאימא שכבשה יצרה במותר לה עי"ז ה' עזרתה לי שכבשתי יצרי וניצולתי. ועד"ה אפשר כמ"ש הרב עיר וקדיש בראשית חכמה ז"ל דהמרבה בשתיקה עולה למעלה במקום השתיקה שהיא החכמה והיא מחשבה עש"ב וזכ"ה מי יתן תחרישון ותהי לכם לחכמה. וז"ש שתו"ק כך עלה במחשב"ה. ורחל ששתקה והיא העולה למקום המחשבה. בזכותה יוסף טהר מחשבתו וכמ"ש רז"ל לב שלא הררה בעבירה וכו'. וא"ש מ"ש הרב ש"כ ז"ל ותשב באיתן קשת"ו שתו"ק ע"ש. ועוד אפשר לומר במש"ל דיוסף הי"ל נפש אדה"ר ויש לתת טעם לזה. כי יעקב אע"ה בא לתקן עון ג"ע דאדה"ר. ובעת גמר התקון רחל מסרה הסימנים ונצטער יעקב שמא פגם ח"ו ולהורות צדקת רחל ושלא פגם יעקב אע"ה ילדה יוסף שהוא בחינת יסוד ונפש אדה"ר ונחה דעת יעקב אע"ה. וז"ש משתוקא דאימא קאים לי דכיון דבזכותה הנה באתי בנפש אדה"ר ובחי' יסוד. לא אפשר דה' נתן שכר אמי שאני בחי' יסוד ונפש אדה"ר ואחטא ח"ו ובודאי קאים לי משתוקא דאמי וזה רמז והנה אנחנו מאלמים אלומים לשון מי ישום אלם דגם לאה שתקה ובאנו מלאה ורחל אשר שתק"ו יחדיו אמנם והנה קמה אלומתי שתיקה דאמי היא העולה כמדובר:

6. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נו עמוד ב

תנו רבנן: הנכנסין חולקין בצפון - כדי שיראו שהן נכנסין, והיוצאין חולקין בדרום - כדי שיראו שהן יוצאין. בילגה לעולם חולקת בדרום. תנו רבנן: מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה, והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יוונים. כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח, ואמרה: **לוקוס לוקוס, עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק! וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה, וסתמו את חלונה.** ... בשלמא למאן דאמר משמרתו שוהה לבא - היינו דקנסינן לכולה משמר, אלא למאן דאמר מרים בת בילגה שהמירה דתה, משום ברתיא קנסינן ליה לדידיה? - אמר אביי: אין, כדאמרי אינשי: שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאימיה. - ומשום אבוה ואימיה קנסינן לכולה משמרה? - אמר אביי: אוי לרשע אוי לשכינן, טוב לצדיק טוב לשכינן, [שנאמר: אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו].

7. ויקרא פרק יא

אך את־זה לא תאכלו ממעלי הגֵרָה וממפרְסֵי הפרְסָה אֶת־הַגְּמֵל כִּי־ מַעֲלָה גְרָה הוּא וּפְרָסָה אֵינְנָה מִפְרָסִים טָמֵא הוּא לָכֶם:

(ה) וְאֶת־הַשָּׁן כִּי־מַעֲלָה גָרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא יִפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם:

(ו) וְאֶת־הָאֲרֻנְבַת כִּי־מַעֲלַת גָרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא הַפְרִיסָה טָמֵאָה הוּא לָכֶם:

(ז) וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מִפְרִיס פְּרָסָה הוּא וְשִׁסְעַע שָׁסַע פְּרָסָה וְהוּא גָרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא הוּא לָכֶם:

8. ויקרא רבה (וילנא) פרשת שמיני פרשה יג סימן ה

ד"א ואת הגמל זו בבל, כי מעלה גרה שגררה מלכות אחריה **ואת הארנבת זו יון** כי מעלה גרה שגררה מלכות אחריה ואת השפן זו מדי כי מעלה גרה שגררה מלכות אחריה ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה גוררת מלכות אחריה ולמה נקרא שמה חזיר שמחזרת עטרה לבעליה הדא הוא דכתיב (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה.

9. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט עמוד א

דתינא: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת. וכתבו לו אלהים בראשית, אעשה אדם בצלם ובדמות, ויכל ביום הששי, וישבות ביום השביעי, זכר ונקבה בראו, ולא כתבו בראם, הבה ארדה ואבלה שם שפתם, ותצחק שרה בקרוביה, כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס, ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם, ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה, וישלח את זאטוטי בני ישראל, ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו לא חמד אחד מהם נשאתי, אשר חלק ה' אליהם אתם להאיר לכל העמים, וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם, וכתבו לו את צעירת הרגלים, ולא כתבו לו ואת הארנבת, **מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה, שלא יאמר: שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה.**

רש"י מסכת מגילה דף ט עמוד ב

וכתבו - במקום ואת הארנבת ואת צעירת הרגלים, לפי שידיה קצרות וקטנות מרגליה.

10. מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויגש סימן יא

בא וראה כל מה שאירע ליוסף אירע לציון, ביוסף כתיב וישראל אהב את יוסף (בראשית לז ג), ובציון כתיב אהב ה' כל שערי ציון (תהלים פז ב), ביוסף כתיב וישנאו אותו (בראשית לז ד), בציון כתיב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה יב ח), ביוסף כתיב והנה אנחנו מאלמים אלומים (בראשית לז ז), ובציון כתיב בא יבא ברנה נושא אלומותיו (תהלים קכו ו), ביוסף כתיב ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו (בראשית לז ח), ובציון כתיב אומר לציון מלך אלהיך (ישעיה נב ז), ביוסף כתיב ויחלום יוסף חלום (בראשית שם ל"ז ה), ובציון כתיב בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכו א), ביוסף כתיב הבוא נבא אני ואמך להשתחוות לך ארצה (בראשית שם ל"ז י), ובציון כתיב אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו (ישעיה מט כג), ביוסף כתיב ויקנאו בו אחיו (בראשית שם ל"ז יא), ובציון כתיב קנאתי לירושלים קנאה גדולה (זכריה ח ב), ביוסף כתיב לך נא ראה את שלום אחיך (בראשית שם ל"ז יד), ובציון כתיב ודרשו את שלום העיר (ירמיה כט ז), ביוסף כתיב ויראו אותו מרחוק (בראשית שם ל"ז יח), ובציון כתיב זכרו מרחוק את ה' (ירמיה נא נ), ביוסף כתיב ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית שם ל"ז שם), ובציון כתיב על עמך יערימו סוד (תהלים פג ד), ביוסף כתיב ויפשיטו את יוסף (בראשית שם ל"ז כג), ובציון כתיב והפשיטוך את בגדיך (יחזקאל כג כו), ביוסף כתיב וישליכו אותו הבורה (בראשית שם ל"ז כד), ובציון כתיב צמתו בבור ח"י (איכה ג נג), ביוסף כתיב והבור רק אין בו מים (בראשית שם ל"ז שם), ובציון כתיב [ובובר] אין מים כי אם טיט (ירמיה לח ו), ביוסף כתיב וישבו לאכל לחם (בראשית שם ל"ז כה),

ובציון כתיב אשור לשבוע לחם (איכה ה ו), ביוסף כתיב וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור (בראשית שם /ל"ז/ כח), ובציון כתיב (והעלה עבד מלך הכושי את ירמיה וגו') [וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור] (ירמיה לח יג), ביוסף כתיב ויקרע יעקב שמלותיו וישם שק במתניו (בראשית שם /ל"ז/ לד), ובציון כתיב ויקרא [אדני] ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק (ישעיה כב יב), ביוסף כתיב וימאן להתנחם (בראשית שם /ל"ז/ לה), ובציון כתיב אל תאיצו לנחמני (ישעיה כב ד), ביוסף כתיב והמדנים מכרו אותו אל מצרים (בראשית שם /ל"ז/ לו), ובציון כתיב ובני יהודה ובני ירושלים מכרתם לבני היונים (יואל ד ו). כל הרעות שאירעו ליוסף אירעו לציון וכן הטובות, נאמר ביוסף ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה (בראשית לט ו), ובציון כתיב יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מח ג), ביוסף כתיב ויהי ה' את יוסף (בראשית שם /ל"ט/ כא), ובציון כתיב והיה עיני ולבי שם כל הימים (מ"א =מלכים א' ט ג), ביוסף כתיב איננו גדול (בראשית שם /ל"ט/ ט), ובציון כתיב ה' בציון גדול (תהלים צט ב), ביוסף כתיב ויט אליו חסד (בראשית שם /ל"ט/ כא), ובציון כתיב זכרתי לך חסד נעורייך (ירמיה ב ב), ביוסף כתיב ויגלח ויחלף שמלותיו (בראשית מא יד), ובציון כתיב אם רחץ ה' צואת בני ציון (ישעיה ד ד), ביוסף כתיב רק הכסא אגדל ממך (בראשית שם /מ"א/ מ), ובציון כתיב יקראו לירושלים כסא ה' (ירמיה ג ז), ביוסף כתיב וילבש אותו בגדי שש (בראשית שם /מ"א/ מב), ובציון כתיב עורי עורי לבשי עוזך ציון (ישעיה נב א) ביוסף כתיב ואת יהודה שלח לפניו (בראשית מו כח), ובציון כתיב הנני שולח מלאכי ופינה דרך לפני (מלאכי ג א).

11. שמונה קבצים / קובץ ה / רנו.

רנו. החיים תופסים הם את ערכם רק עם הדעה של קדושת מסירות הנפש. כשיש על מה למסור את החיים, אז החיים הם דבר שיש להם ערך של חופש, של קודש ושל הוד, וכל לח החיים הוא מתגלה בזיוו על ידי קדושת מסירות נפש. ומסירות הנפש היא ראויה להיות על תוכן כל כך עשיר ומלא, עד שכל העושר של החיים, עם כל תנובתו האידיאלית הרוחנית העליונה, יהיה נשאב אל תוכו ובטל אליו כניצוץ בלהבת, וזאת יוצאת אל הפועל על ידי מסירות הנפש שבקדושה, של קבלת מלכות שמים שבאמונה וכל קדושתה. חשק מסירות הנפש בשביל היסוד העליון שכל חי העולמים אצורים בו, הוא מבסס את החיים, ונותן להם את צביונם האמיתי, עד שכל מרץ, כל עז וחיל, כל שאיפה טהורה מלאת חיים, היוצאת מן הכח אל הפועל בחיי יום יום, מאמונת המשפחה ואידאליותה, עד רום השאיפות היותר כלליות, המתבטאות במפעלותיהם ויצירותיהם של טובי החושבים ושל טובי הפועלים והיוצרים שבעולם, כולם יונקים הם מזיו הקודש של תשוקת מסירות הנפש על קידוש השם, וכולם הם מסתעפים מהאידיאליות הישראלית העליונה, אשר התבטאה בעומק וכל רוחב ועושר, בכל אמת וטוהר, בכל זיו וחדות עולמי עולמים, על ידי רבי עקיבא ברוממות נקודת קדושתו, כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה, ואהבת את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, מתי יבוא לידי ואקיימנו. הוד העליון של המות בגניזת אורו, המתנוצץ על ידו, חי בו, והוא יוצר את החיים, ממתים ירך ד', ממתים מחלד חלקם בחיים, וצפונך תמלא בטנם. אשרי העם שככה לו, אשרי העם שד' אלהיו.

דנס מרדכי ואסתר נקבע מששת ימי בראשית, היינו שנקבע אז זמן לנס זה שיפול המן ויתגדל מרדכי, וכיון שהתנה הקב"ה תנאי זה מתחלה ראוי להיות מרומז נס זה בתורה, שהרי בתורה ברא הקב"ה עולמו כידוע, ואם כן כל התנאים שהתנה עם העולם מרומז בתורה, אבל חנוכה היא ענין נס חדש ממש שלא הותנה עליו מתחלה בתנאי כלל והוא נס חדש גם למעלה, ולכך כיון שלא הותנה עליו מתחלה אין בו שייכות להיות נרמזים בתורה. וטעם הדבר בזה, מדוע נס חנוכה לא הותנה באמת מבראשית הבריאה?

משום דכל הגזירות הקשות העומדים על ישראל, הוי גזירות על הגופים וזה אין שייך לבחירת האדם לכך קבע גאולתן, אבל בחנוכה דהוי רק גזירות נפשות ולהעבירם על מתחלה וכמו שכתב הט"ז {או"ח סי' תר"ע בשם הלבוש וע"ש} דתם ואם כן בזה, כיון דהבחירה חופשית, ואולי לא ירצו ישראל למסור נפשם על כך ולא יהיו ראויים לנס, ואם היה קובע מתחלה זמן לכך היו כמוכרחים ולא היו בעלי בחירה בזה, ולכך כדי שיהיו בעלי בחירה לא קבע הקב"ה בזה זמן כלל מתחלה, ואחר כך שמסרו נפשם על קדושת השם זכו לנס מחדש .